

MAGDALENA BARABAS

ROLA WARTOŚCI UNIWERSALNYCH
– ODPOWIEDZIALNOŚĆ W OPINII NAUCZYCIELI

THE ROLE OF UNIVERSAL VALUES – RESPONSIBILITY
IN THE VIEW OF TEACHERS

A b s t r a c t. Fostering a value system in line with the universal values of children and adolescents constitutes a globally significant challenge for parents and teachers alike. Teachers play a crucial part in the education process. The teacher or tutor should not reduce his or her role to simply spreading knowledge on moral values and the standards of conduct stemming from them, but above all they should foster certain moral sensitivity in their students by acting as an example of moral conduct. Responsibility is one of the universal values which deserves close attention. The aim of this article is to direct attention to this axiological category, which represents one of many universal values. The article includes the author's own research findings, which illustrate the educational reality in terms of teachers' views on the subject of responsibility.

Key words: values; responsibility; teacher.

W obliczu dynamicznych zmian współczesnego życia w wymiarze technologicznym, ekonomicznym, politycznym, a przede wszystkim społecznym wychowanie w duchu wartości uniwersalnych staje się szczególnie ważne. W konfrontacji z coraz częściej akceptowanymi antywartościami, takimi jak: zło, przemoc, pogarda czy nietolerancja, proces wychowania stanowi ogromne wyzwanie dla rodziców, wychowawców i nauczycieli. Powszechność wyżej

Dr MAGDALENA BARABAS – adiunkt w Zakładzie Teorii Wychowania, Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS; adres do korespondencji: Zakład Teorii Wychowania, ul. Narutowicza 12, 20-004 Lublin, e-mail: m.barabas@poczta.umcs.lublin.pl

wymienionych antywartości przyczynia się do powstawania systemów norm i zasad niejednokrotnie pozbawionych wartości moralnych i uniwersalnych, takich jak: uczciwość, szacunek czy odpowiedzialność.

1. ODPOWIEDZIALNOŚĆ JAKO WARTOŚĆ UNIWERSALNA

Problematyka wartości nieustannie znajduje się w kręgu zainteresowań wielu badaczy różnych dyscyplin naukowych oraz w dyskursach praktyków, tj. rodziców, nauczycieli, wychowawców. Implikuje to wielość definicji i klasyfikacji wartości. Jak zauważa Denek „wartości występują zawsze w syndromach, kompleksach, jako spójne całości. Przykładowo dobru towarzyszy zło, natomiast prawdzie asystuje kłamstwo. Z wartościami w edukacji i naukach o niej współistnieją nierozłącznie pytania: *epistemologiczne* (jaka jest geneza wartości), *prakseologiczne* (związane z wykorzystywaniem wartości w praktyce szkolnej, dotyczące, przykładowo, jak kierując się wartościami, wyprowadzać z nich i formułować cele kształcenia), *ewaluacyjne* (służące odpowiedzi, w czym wyrażają się odnoszące się do słabości, niedostatków i dysfunkcji funkcjonowania instytucji edukacyjnych), *prognostyczne* (wszelkie pytania związane z kierunkami przemian i przyszłości edukacji)”¹.

W pedagogice za wartości uznaje się „to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest ze wszech miar godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich”². Proces wychowania bez wartości jest niemożliwy. Wyznaczają one kierunek postępowania, stanowią fundament wyborów i kryteriów ocen, determinują określanie celów wychowawczych oraz nadają sens życiu.

Wartości w procesie wychowania pełnią wiele różnych funkcji. Zdaniem Furmanka wartości pełnią funkcję deskrypcyjną, prakseologiczną, wartościującą (ewaluacyjną), prognostyczną, eksplikatywną (wyjaśniającą)³.

¹ K. DENEK, *Wartości w kontekście edukacji i nauk o niej*, w: *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości*, red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, s. 16-17.

² M. ŁOBOCKI, *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2005, s. 96.

³ W. FURMANEK, *Aksjologia. Aksjologia pedagogiczna. Próba określenia zależności*, w: *Wartości w pedagogice. Aksjologia pedagogiczna. Napięcia i współistnienie różnych wartości*, red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.

W zależności od przyjętych teorii i stosowanego kryterium podziały wartości mogą być bardzo różne. Do najpopularniejszych klasyfikacji wartości należą, m.in. w ujęciu M. Rokeacha, M. Schelera czy S. Schwartza⁴.

M. Rokeach wyodrębnił wartości ostateczne (stany rzeczy, do których dąży człowiek) i instrumentalne (zachowania i właściwości służące do osiągnięcia pożądanego stanu rzeczy). Wśród wartości ostatecznych autor klasyfikacji wymienia m.in.: bezpieczeństwo narodowe (zabezpieczenie przed napaścią), bezpieczeństwo rodziny (troska o najbliższych), dojrzałą miłość (bliskość seksualna i duchowa), dostatnie życie, mądrość, poczucie dokonania, poczucie własnej godności, pokój na świecie (świat wolny od wojny i konfliktu), prawdziwą przyjaźń, przyjemność, równowagę wewnętrzną (brak konfliktów wewnętrznych), równość (braterstwo i jednakowe szanse dla wszystkich), szczęście (tj. radość, zadowolenie), świat piękna (piękno natury i sztuki), uznanie społeczne, wolność (niezależność osobista, wolność wyboru), zbawienie (zbawienie duszy i życie wieczne), życie pełne wrażeń. Do wartości instrumentalnych Rokeach zakwalifikował: ambicję, szerokość horyzontów intelektualnych, zdolności, urok, czar osobisty, czystość, odwagę, umiejętność przebaczenia, opiekuńczość, uczciwość, twórczą wyobraźnię, niezależność, intelektualizm, logiczność, miłość, wrażliwość, posłuszeństwo, grzeczność, odpowiedzialność, opanowanie⁵.

M. Scheler wyróżnił m.in. wartości własne i cudze; kolektywne i indywidualne; pierwotne i pochodne oraz zmysłowe i duchowe. Ponadto wprowadził kategorię wartości indywidualnych, społecznych i estetycznych oraz hedonistycznych, witalnych, duchowych i religijnych⁶.

Według S. Schwartza istnieją uniwersalne wartości, będące efektem ukrytych potrzeb i motywów ludzkiego zachowania. Wyodrębnił on dziesięć typów wartości, tj. uniwersalizm (np. sprawiedliwość społeczna, równość); życzliwość (np. uczciwość, odpowiedzialność); tradycja (szacunek dla tradycji, pokora); konformizm (np. posłuszeństwo, uprzejmość, szacunek dla starszych); bezpieczeństwo (bezpieczeństwo własne, narodowe, harmonia

⁴ J. CIECIUCH, *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Wyd. Liberi Libri, Warszawa 2013; P. BRZOSOWSKI, *Skala Wartości Schelerowskich – SWS. Podręcznik*, Wyd. Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 1995; D. KROK, *System wartości a poznawcze i społeczne wymiary religijności*, „Roczniki Psychologiczne” 13(2010), nr 2.

⁵ M. ROKEACH, *The nature of human values*, The Free Press, New York 1973.

⁶ Por. M. SCHELER, *Aprioryczne powiązania o charakterze starszeństwa między modalnościami wartości*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1975; K. DENEK, *Wartości w kontekście edukacji i nauk o niej*.

społeczna); władza (autorytet, bogactwo); osiągnięcia (np. ambicja, sukces życiowy); hedonizm (przyjemność); stymulacja (np. odwaga, zróżnicowane życie); samokierowanie (m.in.: niezależność, wolność i kreatywność)⁷.

Wśród wielu propozycji dotyczących klasyfikacji wartości na szczególną uwagę zasługują wartości uniwersalne (określane również mianem podstawowych, ponadczasowych, powszechnych czy ogólnoludzkich). Wartości te koncentrują się wokół tzw. klasycznej triady wartości, tj. prawdy, dobra i piękna⁸. Dość często opisuje się je w opozycji do wartości materialnych, konsumpcyjnych czy hedonistycznych. Wartości uniwersalne charakteryzują się powszechnością, trwałością, autotelicznością, a ich fundamentem jest dobro w sensie bezwzględny. Wśród wartości uniwersalnych wymienia się najczęściej: szacunek, godność człowieka, nadzieję, miłość, wolność, tolerancję, poczucie obowiązku, dobro, świadomość etniczną, religijną i kulturową, altruizm oraz sprawiedliwość i odpowiedzialność⁹.

Wśród wielu wartości uniwersalnych na szczególną uwagę zasługuje odpowiedzialność, albowiem to ona uznawana jest za jeden ze wskaźników postawy moralnej człowieka. Człowiek odpowiedzialny w sensie moralnym sam rozlicza się z własnego działania; posiada on sumienie i poddaje go kontroli¹⁰. W bogatej literaturze dotyczącej aksjologii istnieje wiele definicji odpowiedzialności. Łobocki odpowiedzialność utożsamia ze świadomym i dobrowolnym zobowiązaniem do podejmowania decyzji i czynów zgodnych z normami moralnymi oraz ponoszenia ich następstw, w tym m.in. poczucia wstydu czy wyrzutów sumienia¹¹.

Dokonując rozważań dotyczących odpowiedzialności należy brać pod uwagę cztery sytuacje wskazujące na jej występowanie. W pierwszej sytuacji osoba jest odpowiedzialna za coś, z uwagi na pełnioną rolę, funkcję czy

⁷ M. NOSKE, *Problematyczna uniwersalność wartości uniwersalnych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3(55), s. 130.

⁸ K. OLBRYCHT, *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.

⁹ M. ŁOBOCKI, *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007; F. ADAMSKI, *Prawda jako zasada życia społecznego i zadanie wychowania w: Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania*, red. F. Adamski, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999; B. SZTUMSKA, *Nauczyciel wobec wartości ogólnoludzkich w: Wartości humanistyczne a problemy współczesnego świata*, red. S. Folaron, Wyd. WSP, Częstochowa 1993.

¹⁰ Tamże, s. 114.

¹¹ M. ŁOBOCKI, *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007.

przypisane jej zadania. W drugiej sytuacji osoba bierze na siebie odpowiedzialność z uwagi na wewnętrzne poczucie. W trzecim przypadku osoba jest „pociągana” do odpowiedzialności. Zaś w sytuacji czwartej osoba zachowuje się odpowiedzialnie, ponieważ kieruje się normami, które przewidują określone skutki postępowania¹². Na istotę odpowiedzialności składa się zatem odpowiedzialność **przed** (innymi), **wobec** innych ludzi i siebie oraz odpowiedzialność **za** (za siebie, za innych, za świat wartości)¹³.

Odpowiedzialność jest kategorią aksjologiczną ściśle związaną z działalnością zawodową nauczyciela. Wychowanie przyczynia się do internalizacji wartości uniwersalnych opierających się na dobru w sensie bezwzględny. Kształtowanie postawy odpowiedzialności stanowi współcześnie niezwykle ważny element procesu wychowania. Wymaga od nauczyciela dużej świadomości własnej odpowiedzialności, a w obliczu współczesnego relatywizmu stanowi duże wyzwanie.

2. ODPOWIEDZIALNOŚĆ W OPINII NAUCZYCIELI EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ – PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ

Celem podjętych badań było ustalenie opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej na temat odpowiedzialności nauczyciela. Badania przeprowadzono w maju 2018 roku. Uczestniczyło w nich 69 nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej pracujących w szkołach podstawowych w Lublinie. W badaniach wykorzystano kwestionariusz ankiety własnej konstrukcji zawierający pytania otwarte. Badane nauczycielki poproszono o wyrażenie opinii na temat pojęcia odpowiedzialności nauczyciela/wychowawcy, działań nauczyciela przyczyniających się do kształtowania postawy odpowiedzialności uczniów i czynników utrudniających wychowywanie dzieci i młodzieży do odpowiedzialności.

1. Cechy odpowiedzialnego nauczyciela/wychowawcy w opinii badanych nauczycieli

Dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych badań wskazują, że zdaniem większości osób badanych odpowiedzialny wychowawca/nauczyciel wykonuje

¹² A. TCHORZEWSKI, *Odpowiedzialność jako wskaźnik postawy moralnej nauczyciela*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Studia Pedagogiczne” 1997, z. 30.

¹³ M. DROŹDŹ, *Etyczne orientacje w mediosferze*, Wyd. Diecezji Toruńskiej, Toruń 2006, s. 110.

zadania i obowiązki zawodowe (69,6%). Dowodzą tego m.in. takie opinie badanych, jak: *Odpowiedzialność oznacza realizowanie swoich zadań najlepiej jak się potrafi, zgodnie z swoją wiedzą. To praca nad własnym warsztatem, poszerzanie wiedzy, poszukiwanie nowych rozwiązań; Odpowiedzialność to wypełnianie swoich obowiązków rzetelnie i systematycznie.* Zdaniem 26,1% respondentek odpowiedzialny wychowawca to taki, który ponosi konsekwencje swoich decyzji. Świadczą o tym m.in. takie wypowiedzi badanych, jak: *Odpowiedzialność oznacza odpowiadanie za swoje czyny, wybory i postępowanie; To ponoszenie konsekwencji swoich czynów i spełnianie obietnic; Odpowiedzialny wychowawca konsekwentnie dąży do bycia odpowiedzialnym za swoje zachowanie.* Według 23,2% badanych odpowiedzialny wychowawca charakteryzuje się przede wszystkim przestrzeganiem obowiązujących norm i zasad. Respondenci twierdzili w swoich wypowiedziach m.in., że: *Odpowiedzialność oznacza postępowanie według własnych zasad i norm; Wychowawca odpowiedzialny ma swoje zasady, których nie łamie i dotyczą one wszystkich uczniów; odpowiedzialność to Zgodność wymagań stawianych uczniom z wymaganiami, które stawia sobie.* Zdaniem ankietowanych cechą odpowiedzialnego nauczyciela jest także dbanie o bezpieczeństwo dzieci (20,3%). Badani twierdzili, iż wskaźnikiem odpowiedzialności wychowawcy jest *Troska o bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne dzieci; Wzięcie odpowiedzialności za bezpieczeństwo, edukację i wychowanie oraz moralność dzieci; Postępowanie w sposób zapewniający uczniom bezpieczeństwo, rozwój i zdobywanie wiedzy.* Wypowiedzi jedynie 4,3% respondentów wskazywały na to, że cechą odpowiedzialnego wychowawcy jest świadomość bycia odpowiedzialnym za własny rozwój. Świadczą o tym takie wypowiedzi, które opisują, iż odpowiedzialny wychowawca: *Ma świadomość własnej postawy wobec świata, a przede wszystkim wobec siebie samego; Charakteryzuje go troska o swój rozwój jako osoby i jako nauczyciela; Dokszałca się, czyta nowe badania i nie poprzestaje na tym, czego się nauczył kiedyś.*

2. Działania nauczyciela przyczyniające się do kształtowania postawy odpowiedzialności uczniów w opinii badanych

Badanych poproszono o udzielenie odpowiedzi na pytanie: *Jakie działania nauczyciela przyczyniają się do kształtowania postawy odpowiedzialności uczniów w opinii badanych?* Z uzyskanych odpowiedzi wynika, iż dla największej grupy badanych nauczycielek (40,6%) do kształtowania postawy odpowiedzialności uczniów przyczynia się przede wszystkim przykład osobisty i bycie wzorem do naśladowania. Nieco mniej respondentek (37,7%) uważa, że jest to umożliwianie uczniom ponoszenia konsekwencji własnych

decyzji oraz konsekwencja w działaniu nauczyciela (31,9%). Zdaniem 27,5% badanych największy wpływ na kształtowanie postawy odpowiedzialności uczniów ma dotrzymywanie obietnic przez nauczyciela, a następnie ustalanie wspólnie z uczniami zasad postępowania (21,7%) i prowadzenie zajęć na temat odpowiedzialności, wartości moralnych (20,3%). Pozostałe odpowiedzi to: wywiązywanie się z zadań i obowiązków (17,4%), stawianie wymagań (13%), przydzielanie uczniom zadań dotyczących opiekania się słabszymi (11,6%), przyznawanie się nauczyciela do błędu (10,1%), wytyczanie granic (8,7%), wzmacnianie w wychowankach poczucia własnej wartości (5,8%), pomaganie w sytuacjach stresowych i problemowych (4,3%).

3. Czynniki utrudniające wychowywanie dzieci i młodzieży do odpowiedzialności w opinii badanych nauczycieli

Przeprowadzone badania pozwoliły na ustalenie opinii badanych nauczycielek na temat czynników utrudniających proces wychowania dzieci i młodzieży do odpowiedzialności. Zdecydowana większość respondentek za najistotniejszy czynnik, utrudniający kształtowanie odpowiedzialności wychowanków, uznało wpływ mass mediów (66,7%), ponieważ ukazują *zafałszowany obraz świata; kreują wygodny i konsumpcyjny styl życia, prezentują treści wyśmiewające wartości moralne*. Zdaniem 30% nauczycielek elementem utrudniającym wpajanie tej wartości jest brak współpracy rodziców i szkoły. Badane osoby wskazywały również takie czynniki utrudniające proces wpajania odpowiedzialności, jak: brak czasu dla dziecka ze strony rodziców (23,2%), brak spójności i konsekwencji (17,4%), brak autorytetów (17,4%), szybkie tempo życia (14%), niewłaściwe postawy rodziców (3,8%), mało zajęć w szkole na temat wartości (2,9%).

*

Skuteczność procesu wychowania, podejmowanego w środowisku szkolnym, uwarunkowana jest wieloma czynnikami. Bez wątpienia osoba nauczyciela obok rodziców dziecka ma istotny wpływ na kształtowanie się systemu wartości wychowanka. Zadaniem wychowawców jest pomaganie dzieciom i młodzieży w budowaniu własnej hierarchii wartości. Efektywne wypełnianie roli nauczyciela w wychowaniu moralnym uczniów związane jest nie tylko z wiedzą i umiejętnościami. Uzależnione jest to także w znacznym stopniu od świadomości własnej odpowiedzialności nauczyciela za przebieg procesu wychowania, w tym za siebie, za uczniów oraz odpowiedzialności wobec wymagań otoczenia. Wartością szczególnie cenną i pożądaną w syste-

mie wartości przyszłych pokoleń jest m.in. odpowiedzialność. Kształtowanie w dzieciach i młodzieży tej właśnie wartości jest we współczesnym świecie dużym wyzwaniem m.in. z uwagi na wciąż rosnące tempo życia i przemian społecznych.

Wyniki podjętych badań wskazują, że odpowiedzialność nauczyciela utożsamiana jest w głównej mierze z poprawnym wykonywaniem zadań i obowiązków zawodowych, najrzadziej zaś z konstruktywnym i świadomym rozwojem osobistym. Można zatem wnioskować, że samoświadomość badanych nauczycieli w tym zakresie wymaga pogłębienia. W świetle powyższych badań najskuteczniejsze działania nauczyciela, przyczyniające się do kształtowania postawy odpowiedzialności wychowanków, to dawanie przykładu osobistego, umożliwienie dzieciom i młodzieży ponoszenia konsekwencji własnych zachowań oraz konsekwentne działanie nauczyciela. Można zatem przypuszczać, że badani zdają sobie sprawę z wagi i rangi osoby nauczyciela w kształtowaniu systemu wartości wychowanków. Najcenniejszym w procesie kształtowania wartości jest autorytet wychowawcy. Warto pamiętać, że uznanie kogoś za autorytet moralny uzależnione jest nie tyle od deklarowanych przezeń norm, a raczej od zgodnego z nimi postępowania. Pomocnym w kształtowaniu odpowiedzialności oraz innych wartości uniwersalnych może być stosowanie tzw. strategii świadectwa, polegającej na wyzwalaniu w wychowanku mechanizmu identyfikacji z prezentowanym wzorem osobowym. Identyfikacja z autorytetem odbywa się poprzez przejęcie jego właściwości, cech, sposobu działania oraz systemu wartości¹⁴. Ważnym jest poszukiwanie rozwiązań mających na celu zwiększanie świadomości nauczycieli i wychowawców w zakresie odpowiedzialności za własny rozwój osobisty i zawodowy. Badani wskazali, że wpływ mediów oraz brak współpracy rodziców i szkoły to czynniki, które najbardziej utrudniają wychowywanie dzieci i młodzieży do odpowiedzialności. Niepokój budzi to, że badane osoby nie widzą własnej odpowiedzialności za inicjowanie i budowanie relacji współpracy ze środowiskiem rodzinnym. Wydawać się może, że cała odpowiedzialność za jakość współpracy spoczywa na rodzicach. Pamiętać należy, że jednym z warunków skuteczności wychowania jest pozyskanie rodziców do współdziałania na rzecz dobra dziecka.

Biorąc pod uwagę fakt, że wartości w znacznej mierze są przekazywane poprzez wspomnianą strategię świadectwa, uzyskane wyniki nie napawają optymizmem. Można przypuszczać, że wartości prezentowane współcześnie

¹⁴ M. NOWAK, *Teorie i koncepcje wychowania*, WAiP, Lublin 2008, s. 379-380.

przez dzieci i młodzież, a wśród nich odpowiedzialność, są odzwierciedleniem norm i zasad uznawanych przez wychowawców, tj. rodziców, a także i nauczycieli. Warto zatem aby nauczyciele/wychowawcy dokonali pewnej rewizji własnej hierarchii wartości – aby odpowiedzialnie kształtować systemy norm i zasad moralnych swoich wychowanków.

Z uwagi na małą grupę badawczą uzyskane wyniki badań nie upoważniają do ich generalizowania. Mogą stanowić inspirację i punkt wyjścia do przeprowadzenia badań na większej próbie badawczej. Niemniej jednak można je traktować jako podłoże do szerokiej dyskusji na temat wartości i ich urzeczywistniania oraz roli nauczyciela w kształtowaniu systemu wartości przyszłych pokoleń w dobie wyzwań współczesnego świata.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMSKI F., Prawda jako zasada życia społecznego i zadanie wychowania, w: *Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania*, red. F. Adamski, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.
- BRZOSOWSKI P., *Skala Wartości Schelerowskich – SWS. Podręcznik*, Wyd. Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 1995.
- CIECIUCH J., *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Wyd. Liberi Libri, Warszawa 2013.
- DENEK K., Wartości w kontekście edukacji i nauk o niej, w: *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości*, red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, s. 11-41.
- DROŹDŹ M., *Etyczne orientacje w mediasferze*, Wyd. Diecezji Toruńskiej, Toruń 2006.
- FURMANEK W., *Aksjologia. Aksjologia pedagogiczna. Próba określenia zależności w: Wartości w pedagogice. Aksjologia pedagogiczna. Napięcia i współistnienie różnych wartości*, red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.
- KROK D., System wartości a poznawcze i społeczne wymiary religijności, „*Roczniki Psychologiczne*” 13(2010), nr 2, s. 161-182.
- ŁOBOCKI M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2005.
- ŁOBOCKI M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007.
- NOSKE M., Problematyczna uniwersalność wartości uniwersalnych, „*Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*” 2011, nr 3(55), s. 129-148.
- NOWAK M., *Teorie i koncepcje wychowania*, WAiP, Lublin 2008.
- OLBRYCHT K., *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.
- ROKEACH M., *The nature of human values*, The Free Press, New York 1973.
- SCHELER M., *Aprioryczne powiązania o charakterze starszeństwa między modalnościami wartości*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1975.
- SZTUMSKA B., *Nauczyciel wobec wartości ogólnoludzkich w: Wartości humanistyczne a problemy współczesnego świata*, red. S. Folaron, Wyd. WSP, Częstochowa 1993.

TCHORZEWSKI A., Odpowiedzialność jako wskaźnik postawy moralnej nauczyciela, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Studia Pedagogiczne” 1997, z. 30, s. 45-50.

ROLA WARTOŚCI UNIWERSALNYCH
– ODPOWIEDZIALNOŚĆ W OPINII NAUCZYCIELI

S t r e s z c z e n i e

Kształtowanie w dzieciach i młodzieży systemu wartości zgodnego z wartościami uniwersalnymi jest we współczesnym świecie nie lada wyzwaniem zarówno dla rodziców, jak i nauczycieli. Rola nauczyciela, jaką ma on do spełnienia w procesie wychowawczym, jest szczególna. Powinnością nauczyciela/wychowawcy jest nie tylko przekazywanie wiedzy o wartościach moralnych i wynikających z nich normach postępowania, ale przede wszystkim rozwijanie pewnego rodzaju wrażliwości moralnej wychowanków poprzez dawanie przykładu postępowania moralnego. Wśród wielu wartości uniwersalnych na szczególną uwagę zasługuje odpowiedzialność. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na tę kategorię aksjologiczną w szerokim wachlarzu wartości uniwersalnych. Zaprezentowano w nim dane z badań własnych, które obrazują fragment rzeczywistości edukacyjnej w zakresie opinii nauczycieli na temat odpowiedzialności.

Słowa kluczowe: wartości; odpowiedzialność; nauczyciel.